

8. Választmányunk az idén két kitüntetés odaítéléséről döntött. A Társaság díszoklevelét – pályája főbb állomásait is felvillantva – elnökünk Grétsy Lászlónak, az ELTE professor emeritusának nyújtotta át, fölolvassa az oklevél szövegét: „A Magyar Nyelvtudományi Társaság díszoklevelet adományoz dr. GRÉTSY LÁSZLÓ tagtársunknak, a közszeretnek örvendő magyar nyelvésznek, köztiszteletben álló kollégánknak, a tudománynépszerűsítés mesterének, az anyanyelv fáradhatatlan kutatójának és őrének emberi, tanári és tudósi példamutatásáért.” Grétsy professor úr megköszönte a díszoklevelet, az elnöki méltatást, és felelevenítette életének azokat a sorsfordító mozzanatait, amelyek meghatározóak voltak kutatói, oktatói és közéleti szereplésében.

A Társaság Zsirái Miklós-díjat Ruttkay-Miklián Eszter kapta. Kiss Jenő elnök méltató szavak kíséretében adta át az oklevelet. A díjazott köszönetet mondott a kitüntetésért, egyben meghívta a résztvevőket a zirci Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház Reguly-kiállítására.

9. A közgyűlés utolsó napirendi pontja a tagfelvétel volt. Juhász Dezső felolvasta azok nevét, akik az elmúlt időszakban felvételüket kérték (mindegyik jelölt élvezi a választmány támogatását): Navracsics Judit, Pölcz Ádám, Tölgyesi Tamás és Szalai Andrea. Kiss Jenő szavazásra tette föl a kérdést; a közgyűlés mindegyik jelölt felvételét egyhangúlag támogatta.

10. Kiss Jenő ismételten megköszönte az előadást, gratulált a kitüntetetteknek, s mindenkinek jó egészséget kívánva berekesztette a közgyűlést.

JUHÁSZ DEZSŐ
Magyar Nyelvtudományi Társaság
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Manherz Károly 80 éves

A laudáció a vele szemben támasztott klasszikus elvárások alapján meglehetősen kötött szövegfajta: retrospektív összegzés, mely tények és adatok segítségével bemutatja az ünnepelt pályafutását, méltatja munkásságát. Manherz Károly 1968-tól 44 éven keresztül dolgozott az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, az utóbbi egy évtizedben pedig professor emeritusként segíti a vezetésével 1992-ben megalapított Germanisztikai Intézetben folyó munkát. E több mint fél évszázad kiemelkedő oktatói, kutatói, tudományszervezői tevékenysége és nem utolsósorban az oktatáspolitikában, valamint az Egyetem és a Bölcsészettudományi Kar vezetésében betöltött szerepvállalásai okán többször méltatták őt szóban és írásban is kerek évfordulók alkalmából. Tanítványaként és doktoranduszaként, majd munkatársaként – mint ahogy a 70. születésnapján intézeti körben elmondott köszöntésem is – személyes, így kissé rendhagyó is lesz, hovatovább a szövegfajtától elvárt emelkedett stílus is döcögni fog néha. A kutatási eredmények, publikációk, projektek, funkciók, elismerések és kitüntetések számbavétele helyett – ez sem lenne könnyű feladat, de megtették már

előttem többen – negyven éves ismeretségünkől idéznék fel válogatásként eseményeket, történeteket, melyekhez az adatgyűjtés minden esetben „résztvevő megfigyeléssel” történt.

Bár A tanú című Bacsó-klasszikus után az olyan kérdésfeltevések, mint „Hol találkoztam X. Y.-nal” igényelnek némi bátorságot, mégis itt és ezzel a Jubiláns oktatói tevékenységével kell kezdenem. És nem, nem a Genfi tó mélyén egy bűvárharangban, hanem az akkor még a Pesti Barnabás utcai 1. szám alatti bölcsészkar épület VIII. számú előadótermében, ahol másodéves évfolyamtársaimmal német nyelvtörténet előadásra vártunk. 1981 szeptemberét írtuk. Az előadó – egy a negyvenes éveinek elején járó docens, aki már első ránézésre és már akkor sem a Vörös Október Férfiruhagyár öltönyt viselte (mint mondtam, 1981-et írtunk!) – Manherz Károly volt. Nagy elánnal, a német nyelvet anyanyelvi természetességgel használva fogott bele a germán törzsi nyelvjárási kialakulásának és fejlődéstörténetének bemutatásába. Röpködtek a szakkifejezések: apofónia, rhotacizmus, Lautverschiebung, Verner törvénye, Zsirmunszkij 12 lépéséről már nem is beszélve. Mindannyian egyre lejjebb csúsztunk a padban, s hogy Tanár úr egyik szavajárását idézzem: „néztünk, mint a Stockerék malaca”, amely a „nézett, mint a vett malac” népi szólásmód pilisvörösvári változata. Azonban – Karinthy után szabadon –, Tanár úr „készült”: kiosztotta a Wulfila-féle gót bibliafordításból a „Weihnachtsgeschichte”, azaz Jézus születéstörténetének egyik részletét. Ennyi év távlatából is szabadjon megjegyezni, kedves Tanár úr: a siker az első pillanatban nem volt osztatlan. Ahogy végignéztam a padosorokon, mindenkinek az arcára, engem is beleértve, ugyanaz a kilátástalansággal vegyes kétségbeesés ült ki: „Na, schee scha-mer aus!”, azaz „Na, jól nézünk ki!” – gondoltuk, hogy ismét egy echte vörösvári, nyelvjárási manherzizmust idézzek. De aztán, ahogy a szakkifejezések konkrét nyelvi példákkal való beazonosításával végigelemeztem a forrást, lassan minden a helyére került – „sicut in coelo, et in terra”, azaz „amint a mennyben, úgy a földön is”, hogy stílszerű legyek –, és nem mellékesen a VIII-as számú előadóteremben is. Egy kezemen meg tudom számolni, hány volt tanárom első órájára emlékszem ilyen dokumentarista pontossággal. Hogy erre igen, az nem véletlen. A történetnek ugyanis – az én szempontomból – még nincs vége. Tanár úr az óra végén felhívta figyelmünket a „Magyarországi németek” című speciális kollégiumára – közkeletű nevén speckol –, ezekből szabadon választható kötelező tárgyként kettőt el kellett végeznünk. „Miért ne, legalább túl leszek az egyiken” – gondoltam, nem túl lelkesen, hiszen gyerekkoromtól régésznek készültem, buzgón látogattam a „Bóna-Mócsi-Kubinyi-triász” előadásait, és szerveztem német szakom leadását. Ez nem történt meg, maradtam: de ehhez nem kevés karizma, szakmai tudás és pedagógiai teljesítmény kellett. Hogy ez Tanár úrnál megvolt, arra nem csak az bizonyíték, hogy nem egy múzeum személyi állományát gyarapítom. Tanár úrnak az elmúlt több mint öt évtized során sok ezer tanítványa volt, közülük számosan nem a német, hanem a másik szakjukra építették fel karrierjüket. Mégis: ha találkozom bármelyikükkel, szinte az az első, hogy Tanár úrról érdeklődnek, hogy aztán jóízűen felelevenítsék a hozzá, óráihoz vagy a vizsgákhoz kapcsolódó emlékeiket. És még egy jellemző adalék, ami magyarazza a *Tanár úr* lehetséges *Tanárúr* írásmódját is. A Germanisztikai Intézetben a *tanár úr* megnevezés igen érdekes jelentésszűkülésen, sőt tulajdonnevesülésen ment át. Míg férfikollégáim „beazonosításához” családnevük is szükségeltetik, addig a *Tanárúr* – akár egybe és nagy kezdőbetűvel is írhatjuk – mindig csak az Ünnepelet jelöli. Sőt, német szövegekben is használatos: *der Tanárúr!*

Tanárúr nem szobatudós, ez már az általa művelt két tudományterület – a dialektológia és a néprajz – alapvetően empirikus jellegéből is következik. „Legnagyobb kincsünk az adatközlő” – szoktuk mondani, és ő nagyon ért a nyelvükön, konkrét, de átvitt értelemben is: nemcsak azt tudja, hogy mit, hanem azt is, hogyan kell tőlük kérdezni. Ez utóbbinak a hazai németiség esetében – az ismert történelmi traumák okán – talán még fokozottabb a jelentősége. Probatum est, hiszen az 1980-as években hallgatóként, majd aspiránsként többször voltam Tanárúrral hosszabb nyelvi és néprajzi terepmunkán, táborokban. Az ott, tőle „in situ” ellesett technikákat és stratégiákat máig eredményesen alkalmazom. Az pedig, hogy ugyanolyan természetességgel és a szituációnak megfelelő adekvát módon avatott dékánként egyik nap díszdoktort talpig talárban, tárgyalt miniszterrel, mint ahogy esetleg már másnap egy egyszerű falusi konyha viaszosvászon terítős asztalánál beszélgetett adatközlőkkel: egy ritka, külön adomány. Ahogy a német mondja: „Das kann man nicht lernen, das kann man nicht kaufen, entweder man hat es, oder man hat es nicht.” Azaz: „Ezt nem lehet tanulni, ezt nem lehet venni, ezzel [a képességgel] vagy rendelkezik az ember, vagy nem.”

És ha már a terepmunkánál tartunk: empirikus kutatásoknál alapvető fontosságú az adatgyűjtés és -rögzítés. Bár Kazinczy életvezetési útmutatásnak szánta, egyik legismeretesebb epigrammájának szállóigévé vált részlete – „Jót s jól, ebben áll a nagy titok!” – találóan foglalja össze az ezekkel kapcsolatos minőségi elvárásokat is. Az utóbbi húsz évben sokat dolgoztam a Magyarországi Német Nyelvtalasz kérdőíveinek nyelvi adatállományával. Nyugat-Magyarországon teljes mértékben Tanárúr végezte a lekérdezést, de a másik két nagy régióból is számos kérdőívben találkoztam kézírásával, aminek mindig nagyon megörültem, hiszen garanciát jelentett. Tanárúr tartja magát Kazinczy epigrammájához: Nemcsak a transzkripció precíz, de a túlnyomórészt egyetlen adat rögzítésére szánt kis helyen másod-, harmadközlések, szinonimák, antonimák, használati gyakoriságra, stílusértékre vonatkozó információk, példamondatok és nem ritkán néprajzi adalékok is „zsúfolódnak” nála, néha a kérdőív hátlapját is igénybe véve, vagy külön cédulákon dokumentálva – a teljes körű adatfelvétel jegyében. Így az általa kitöltött kérdőívekben – pl. az *idősek, fiatalok, régebben, újabban, gyakran, ritkán* megjegyzések révén – jól nyomon követhető többek között a nyelvi kontaktusjelenségek dinamikája, amiért személy szerint külön is hálás vagyok neki. De említhetném a magyarul, *szilva*-ként (Prunus) lekérdezett gyümölcsnevet is. Elterjedt véleményekkel szemben a *Pflaume* és a *Zwetschke* nem totális szinonimák és nem regionális heteronimák à la *Samstag*, *Sonnabend*. Eredendően két különböző szilvafaj megnevezéséről van szó, így ugyanazon nyelvjárásban mindkettő előfordulhat specializálódott jelentésben – korai vs. késői, kék/lila vs. sárga, magvaváló vs. nem magvaváló –, mint ahogy azt Tanárúr adatolása körültekintően dokumentálja is, egyben remek nyersanyagot kínálva egy tanulmányhoz. Annál is inkább, merthogy a szer-teázó szemantikai beágyazódások miatt a szót térképezni nem lehetett.

Noha csak válogatást ígértem, de van az Ünnepeletnek egy tevékenységi területe – jelesül a kiadványszerkesztés –, amely nem maradhat ki ebből. Négy periodika alapítása fűződik nevéhez, és az általa szerkesztett kötetek több könyvespolcnyit tesznek ki. Felkutatja, beszerzi a kéziratokat, és publikálható formába önti őket: többek között a kiváló szakdolgozatokat, így ezek nem egy tanszéki könyvtár mélyén porosodnak az idők végezetéig. Hogy ez egyben tudományterjesztés, modern szóval tudástranszfer is, azt nem kell magyaráznom. Tanárúrnak a szerkesztés a vérévé vált. Régóta meggyőződése: valami

megfoghatatlan, harmadik típusú vonzalom fűzi a kéziratokhoz. Krónikus korrektúritiszban szenved, még hozzá gyógyíthatatlanul (hála Istennek!). Nemcsak hogy órákat képes elbíbelődni velük, gyakran késő estig – a titkárságon már senki sincs, csak ő ül rendületlenül a szöveggupacok fölött –, de semminemű szöveget nem szabad a kezébe adni azzal, hogy kizárólag csak tartalmilag véleményezze, ez még egy nyers változat, elütésekkel, amiket majd javítunk. Átv teszi a szöveget, ugyanazzal a mozdulattal – már automatikusan – nyúl a tollért. Külön képessége, hogy kéziratokat, de már megjelent publikációkat is pont ott nyit ki, ahol egy elütés található.

Liewr Tanárúr, ois-ois Kuats zum Kepuotstook! A Jóisten tartson meg erőben, egészségben a maga örömére és a mienkre!

ERB MARIA
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

A. Molnár Ferenc 80 éves*

Tisztelt Ünnepelet, kedves Feri!

A jelen születésnap kapcsán bennem egy Csokonai-vers szólalt meg: „Óh idő, futós idő! / Esztendeink sasszárnyadon repülnek”. Biztos vagyok abban, hogy Te magad is verssorok sokaságával gondolsz az évfordulóra. A költők közül minden bizonnyal megjelenik Balassi, Zrínyi, Csokonai, Arany János; másfelől – úgy gondolom – felbuknának részletek az ómagyar szövegemlékekből, a Biblia különféle kiadásaiból, a protestáns énekhagyomány régebbi és mai szövegváltozataiból – miközben ezek mind felidéznek egymást.

Első helyen pontosan ezt szeretném hangsúlyozni: amikor az Ünnepelet különféle nyelvtörténeti vagy más filológiai kérdések elemzésére vállalkozik, megközelítésében mindig jelen van a régi magyar irodalom páratlan ismerete s egyszersmind az a törekvés és képesség, hogy felismerje és felmutassa a különböző korokból származó szövegek közötti kapcsolatokat, továbbá az, hogy egy-egy nehezen megoldható probléma megfejtéséhez különféle korok hatalmas anyagából mozgósítson elemeket. Ezen a téren – úgy gondolom – egyedülálló szint képvisel a magyar nyelvtörténet művelésében.

Milyen állomások jelzik magát a szakmai életutat?

A. Molnár Ferenc 1942. február 28-án született Nagyváradon. Egyetemi tanulmányait a Kossuth Lajos Tudományegyetemen végezte, itt szerzett magyar–finnugor szakos diplomát 1966-ban. Ehhez később egy kiegészítő felsőfokú könyvtárosi diploma is társult (ELTE, 1977).

Pályájának fő állomásai a következőképpen vázolhatók. 1966–1979: a KLTE Egyetemi Könyvtárának tudományos munkatársa (közben a Finnugor Nyelvészeti Tanszéken óraadó, 1973–1976: finnugor nyelvészetből aspiráns). 1979–1985: az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszékének adjunktusa, ahol részt vesz A magyar nyelv történeti nyelvtanának munkálataiban is; 1985–2007: a KLTE, mai nevén Debreceni Egyetem

* Elhangzott a Társaság 2022. május 31-i ülésén, Budapesten.